

Джерела та література

1. Śledziński P. Ich komme aus Polen. – Londyn, 1943.
2. Gutschaw N.-K. Vernichtung und Istoria. Stadtplanung Warschau 1939 – 1945. – Hamburg, 1994.
3. Europa unterm Hakenkreuz: Die Okkupationspolitik in Polen (1939 – 1945). Achtbändige Dokumentened / Hersg. von W. Schumann, L. Nestler. – Berlin, 1989.
4. Duskryminacja polaków w Wielkopolskie w okresie okupacji hitlerowskie. / Cr.Łuczak. – Poznań, 1966.
5. Król Eu. Politika hitlerowska wabes czkolnictwa polskiego na terenie Generalnej Guberni (1939 – 1945). – Warszawa, 1979.
6. Banasiewicz M. Polituka naukova i oświata hitlerowskich Niemies na Ziemiach polskich „wcielonych” do Trzeciej (1939 – 1945). – Poznań, 1980.
7. Kleßmann Ch. Die Zerstörung des Schulwesens als Bestandteil deutschen Okkupationspolitik im Osten am Beispiel Polens // Erziehung und Schulung im Dritten Reich. – T. 1. – Stuttgart, 1980.
8. Krafczyk E. Deutsche Besatzung und polrische Schulwesen Posen 1939 – 1945 // Nordost-Archiv N.F. – 1995. – № 1.
9. ДАРФ. – Ф. 7445. – Оп. 1. – Спр. 1709.
10. Hellwig I. Pädagogik unter der Okkupation-Schulwesen und Wissensehaft in Polen 1939 – 1945 // Pädagogen und Pädagogik im Nationalsozialismus. Ein unerledigtes Problem der Erziehungswissenschaft. – Frankfurt u.a., 2003.
11. Matusak P. Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939 – 1945. – Siedlce, 1997.
12. Röhr W. Die faschistische Okkupationspolitik in Polen 1939 – bis 1945 und die Stellung dieses Landes in den Plänen für eine «Neuordnung» Europas // IWG. – 1999. – № 3.
13. Wroblewska T. Die Rolle und Aufopaben einer nationalistischen Universität in den sogenannten östlichen Reichsgebieten am Beispiel der Reichsuniversität Posen 1941 – 1945 // Informationen zur Erziehungs- und bildundshistorischen Forschung. – 1980. – № III.
14. Goguel R. Die Bedeutung der „Reichsuniversität Posen“ für die Germanisierungspolitik im zweiten Weltkrieg // Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin. – 1968. – № 2.

Summary

The article is devoted to the problem of organization the system of education on the occupied Polish lands. The main directions, peculiarities and results of education police are characterized. Nazi policy in Poland in the sphere of education is analyzed in the period of September 1939 – June 1941.

Л. В. Коваленко

ВІДНОСИНИ США І НІМЕЧЧИНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТАВЛЕННЯ ДЖ. БУША-СТ. ДО ПРОБЛЕМИ ОБ'ЄДНАННЯ ФРН ТА НДР (1989-1990 РР.)

Стрімке зближення ФРН та НДР на рубежі останнього десятиліття ХХ ст. поставило на порядок денний питання політико-дипломатичного врегулювання зовнішніх аспектів об'єднання Німеччини, зміни позицій німецьких держав, країн–переможниць в Другій світовій війні. Важливість забезпечення майбутньої безпеки в Європі, економічного та політичного співробітництва сприяли невідомій увазі світової спільноти щодо плину подій в цьому регіоні, зміні власних зовнішньополітичних курсів.

Розглядаючи процес вивчення даних проблем в сучасній українській історичній науці, хотілося б відмітити наявність корпусу робіт, присвячених загальним питанням об'єднання Німеччини (серед яких праці Грабарчука Г.О. [1], Кудряченка А.І. [2], Мартинова А.Ю. [3], Харченка І.І. [4] та ін.). Проте, зовнішній бік проблеми єднання ФРН та НДР досі залишається поза полем зору фахівців.

Певні здобутки отримані в сфері дослідження розвитку політики США щодо Німеччини (в рамках дослідження східноєвропейської політики Сполучених Штатів в дисертаційних дослідженнях Бессонової М.М. [5], Гончар Ю.Б. [6], Турчака Н.І. [7] тощо). Винятком в даному відношенні є наукова праця Лакішика Д.М., яка відкрила в українській історіографії спеціалізоване вивчення зовнішньополітичної сторони об'єднання Німеччини, звертаючи увагу на американо-німецькі відносини 80 – 90-х років ХХ ст. [8].

За умов недостатнього висвітлення питання розробки офіційної політики адміністрації США щодо об'єднання Німеччини, її впливу на трансформацію німецького курсу автор даної статті вважає за потрібне зробити спробу знайти відповіді на наступні запитання: коли розпочався розгляд проблеми об'єднання Німеччини в Білому домі, наскільки розходилося бачення векторів об'єднувального процесу між Бонном та Вашингтоном, яку позицію щодо членства об'єднаної Німеччини в НАТО та вирішення „кордонних питань” займав президент США Джордж Буш-ст.

Виникнення проблеми об'єднання Німеччини на порядку денному США вітчизняні дослідники в багатьох випадках починають відраховувати від подій осені 1989 р. (з моменту падіння Берлінської стіни 9 листопада 1989 р. або виступу Гельмута Коля з програмою „10 пунктів” 28 листопада 1989 р.) і

пов'язують зі значним здивуванням американської адміністрації подіям в Європі [4, с.150]. На думку ж німецького історика Олександра фон Плато, як і директора європейського відділу Ради національної безпеки США Роберта Хатчінгса, вже в березні 1989 р. у Вашингтоні була випрацювана по відношенню до Європи і Німеччини нова політична концепція, в якій ключову роль відігравало питання об'єднання Німеччини [9, с.14; 10, с.92]. Розроблений Радою національної безпеки США проект передбачав, що „вищим пріоритетом американської політики в Європі повинна стати доля ФРН...[Метою американської політики мало стати] припинення розділу континенту шляхом відстоювання єдиних цінностей... неможливо уявити собі майбутню Європу поза позиції щодо „німецького питання” [9, с.15].

Проявом нової політики може бути і декілька виступів президента Джорджа Буша. Звернімося до документів. Так, після виступу на зустрічі НАТО в Брюсселі 30 травня 1989 р., в комюніке якого було зазначено, що „засобом досягнення тривалого миру є подолання неприродного поділу Європи і особливо Німеччини” [11], Дж.Буш під час виступу в Майнці продовжив подібний курс і запропонував новий статус американо-німецьких відносин - „партнери в лідерстві” (що, на нашу думку, стало пізніше однією з причин ускладнення відносин США з Великобританією і негативного ставлення останньої до об'єднання Німеччини). „Холодна війна розпочалася з поділу Європи і може бути закінченою, коли поділ Європи буде завершений... Ми прагнемо самовизначення Німеччини і всієї Східної Європи. Дозвольте Берліну бути наступним!” [12, с.93-94].

Свідченнями того, що Дж.Буш рано почав говорити про можливості об'єднання Німеччини є і його обговорення з держсекретарем Джеймсом Бейкером (17 травня 1989 р.) та президентом Франції Франсуа Міттераном (20 травня 1989 р.) [10, с.92].

Падіння Берлінської стіни та виступ з урядовою заявою Гельмута Коля „10 пунктів” від 28 листопада 1989 р. щодо об'єднання Німеччини та наступні події шокували світову спільноту, в тому числі і американський уряд. Але США були вражені не самим ходом подій, а тією стрімкістю, з якою почали реалізовуватися їх риторичні заклики, оскільки вважали, що процес державотворення єдиної Німеччини є справою не одного року (Буш вважав, що це може відбутися протягом строку його президентства) [10, с. 97]. За умов обізнаності американського президента щодо планів канцлера ФРН Г.Коля (наприклад, на відміну від лідерів Великобританії, СРСР та Франції Дж.Буш мав напередодні виступу Коля екземпляр „10 пунктів”) події в Німеччині сприймалися президентом США позитивно, з небажанням втручатися в хід подій, акцентувалась необхідність вирішення „німецького питання” власне німцями без прискорення процесу [13, с.1544; 14, с.1588; 15, с.1633].

Однією з причин спокійного відношення США до процесу об'єднання можемо назвати і географічну віддаленість Сполучених Штатів від Німеччини і відсутності сталих упереджень і психологічних бар'єрів, які існували у європейських народів після практики знайомства з територіальними зазіханнями німцями під час двох світових війн. Тому досить логічним виглядає і висловлювання Дж.Буша, що „історія не обов'язково має повторитися, якщо розвивається єдина німецька держава” [13, с.1544].

На думку німецького дослідника Ш.Фрьоліха, неабияке значення мав і той факт, що „в порівнянні із США навіть об'єднана Німеччина не могла розглядатися як наддержава. Такою вона була для європейських сусідів” [16, с.155]. Розуміння ваги об'єднаної Німеччини в Європейському співтоваристві сприяли підтримці Білим Домом об'єднувальних процесів в Німеччині.

В свою чергу після заяв Дж.Буша про „партнерство в лідерстві” і всебічну підтримку США уряд ФРН з більшим натхненням виступав за об'єднання німецьких територій. В цьому відношенні як не згадати той факт, що канцлер Г.Коль у заяві Буша на ювілейній конференції НАТО 30 травня 1989 р. побачив відповідну точку для нової політики. Десятий пункт вже згаданого документу „10 пунктів” вказував: „Воз'єднання, тобто відновлення знову державної єдності Німеччини, залишається політичним завданням федерального уряду. Ми вдячні за те, що в травні цього року в заяві брюссельської зустрічі НАТО у верхах ми знову знайшли підтримку наших друзів” [17, с.487].

Виказуючи підтримку програмі Г.Коля (в телефонній розмові з Коєм 29.11.1989) [4, с.152], Джордж Буш в своїй відомій доповіді на саміті членів НАТО в Брюсселі 4 грудня 1989 р. істотно доповнив німецьку позицію умовами, за яких можливе було наступне об'єднання країни. Серед основних вимог президента було таке:

- самовизначення мало бути досягнуто „без упередженості щодо його результатів”;
- об'єднання мало пройти в контексті „довготривалих зобов'язань Німеччини перед НАТО і Європейського Економічного Співтовариства”;
- в інтересах загальної європейської стабільності кроки в напрямку об'єднання мали бути мирними, поступовими та послідовними;
- в питанні про кордони США мали й надалі підтримувати принципи Гельсінського Заключного Акту [18, с.1644].

Як бачимо питання щодо військово-політичного статусу об'єднаної Німеччини вирішувалось на користь НАТО. Позицію прем'єр-міністра НДР Ганса Модрова і радянського уряду про повний нейтралітет американський президент категорично відкидав [19, с.132]. „Важко уявити, що НАТО буде без демократичної Німеччини... настільки ж важко уявити Німеччину без НАТО, оскільки цей союз є і залишається цитаделлю свободи в американській зовнішній політиці” [20]. Включення об'єднаної Німеччини в НАТО сприяло би на практиці здійсненню ефективного контролю за військово-політичною діяльністю країни та можливістю для США не обірвати зв'язків з Європою.

Між тим відносно військового статусу НДР після об'єднання Німеччини Джордж Буш мав вибрати між двома концепціями, які передбачали: 1) нерозповсюдження військових структур НАТО на територію НДР при загальній приналежності об'єднаної Німеччини до НАТО (близька позиція Геншера, яку міністр закордонних справ ФРН висловив 31 січня 1990 р. в Тутцінгу); 2) При входженні до складу блоку колишня НДР отримувала би особливий статус у відношенні розміщення військ союзників (позиція міністра оборони ФРН Герхарда Штольтенберга). Спираючись на висловлювання Дж.Буша, спробуємо знайти той варіант, який би відповідав інтересам американської сторони.

Так, в листі президента Сполучених Штатів федеральному канцлеру Г.Колю від 9 лютого 1990 р. та під час зустрічі двох політиків в Кемп-Девіді 25 лютого 1990 р. була висунута ідея надання „особливого військового статусу території колишньої НДР” [9, с.234-235; 21, 264] (без зазначення змісту цього статусу – Л.К.), який би „приймав до уваги законні інтереси по безпеці всіх зацікавлених країн, включаючи Радянський Союз”. В умовах бажаного „тотального виведення радянських військ з Центральної і Східної Європи” [9, с. 235] поставало питання про майбутнє розташування американських військ, відповідь на яке знаходимо в багатьох виступах Дж.Буша. Так, ще в березні 1990 р. Дж. Буш зазначав, що „війська США будуть залишатися на німецькій території так довго, скільки це буде потрібно, оскільки вони є фактором безпеки” [22, с.405].

Входження об'єднаної Німеччини до складу НАТО, виведення радянський військ з її території означало би значне послаблення Радянського Союзу, підриг Організації Варшавського договору, що було „завуальованою” метою американського уряду. Намагаючись полегшити договірний процес та зробити об'єднувальний процес більш придатним для Москви, американська сторона пішла на поступки і встала на бік „плану Геншера” – нерозповсюдження союзницьких військ на східнонімецькій території на „деякий час”, що пізніше стало частиною відомих 9 пунктів-поступок Дж.Бейкера [23, с.440]. Пізніше, як відомо, на цих засадах були сформульовані статті 4 та 5 „Договору про остаточне врегулювання в відношенні Німеччини” від 12 вересня 1990 р., які запобігали автоматичному розповсюдженню НАТО на територію колишньої НДР та передбачали виведення радянських військ до 1994 р. [24, с.500].

Серед згаданих вище умов об'єднання Німеччини, які американський президент представив на саміті членів НАТО в Брюсселі 4 грудня 1989 р., була приділена увага і питанню кордонів. Звернення до цієї проблеми відбувалося на тлі зростаючої хвилі побоювань з боку поляків щодо можливих трансформацій німецьких територій в нових історичних умовах. Польський уряд Тадеуша Мазовецького ще з середини 1989 р. виступав за право німців на самовизначення і відповідно за можливе об'єднання, але прагнув ще до об'єднання ФРН та НДР отримати гарантії збереження кордонів (що суперечило курсу канцлера ФРН Г.Коля).

В цих умовах Дж. Буш під час зустрічі з Г.Колем в Кемп-Девіді в лютому 1990 р. вказував, що незмінність існуючих кордонів була одним з найважливіших принципів Європи того часу, де „безпека всіх держав та їх фундаментальне право на існування в межах існуючих кордонів є захищеним” [21, с.267]. Поважаючи Гельсінську Заключну Угоду про недоторканність існуючих кордонів, американський президент визнавав лінію по Одер-Нейсе та закликав на це звернути свою увагу і німецького лідера.

Принципова позиція США, критика в середині країни та відсутність бажання уповільнювати процес об'єднання ФРН та НДР сприяла зміні поглядів канцлера ФРН Г.Коля, який і пішов на вирішення питання кордонів на користь Польщі. 8 березня 1990 р. бундестаг прийняв резолюцію про визнання незмінності польського західного кордону, повагу суверенітету та територіальної цілісності Польщі.

Питання врегулювання польсько-німецьких суперечок стояло на порядку денному ще й через те, що Польща наполегливо закликала до перегляду механізму міжнародного врегулювання об'єднання Німеччини та введення її до складу країн-учасниць переговорів. Прикладами цього можуть бути листи Т.Мазовецького до керівництва США, СРСР, Великобританії та Франції та заклики президента ПНР Войцеха Ярузельського „Нічого про нас без нас!” [25, с.164].

За умов заручення підтримкою польських лідерів з боку президента Франції Франсуа Міттерана досягнуті угоди про проведення переговорів в форматі „2+4” підлягали можливим наступним корекціям на користь „2+5”, що не задовольняло ні американський, ні німецький політикум. Як наслідок можемо зустріти висловлювання Дж.Буша про необхідність вирішення „польського питання” лише в процесі консультацій з польськими представниками [26, с.252, 27, с.407], але без жодних спроб змінити механізм „2+4” [21, с.267]. Категорична позиція США в цьому відношенні, переговори Дж.Буша з польським прем'єр-міністром у Вашингтоні в березні 1990 р. поставили крапку над „і” в прагненнях польських делегатів змінити власні позиції в переговорах „2+4” та визначенні рамок розв'язання питання німецько-польських кордонів.

Як бачимо розроблений у США ще навесні 1989 р. курс на об'єднання Німеччини заклав багато в чому підвалини для майбутнього діалогу між Вашингтоном та Німеччиною, яка знаходилась в пошуках адекватних шляхів досягнення об'єднання. „10 пунктів” Г.Коля з 4 додатковими пунктами Дж.Буша визначили основні вектори, за якими і відбувалось наступне об'єднання країни. США, маючи на меті послабити позиції Радянського Союзу, активно підтримали об'єднувальний процес між ФРН та НДР, шляхом компромісів вплинули на позицію СРСР щодо членства об'єднаної Німеччини в НАТО та на розв'язання питання німецько-польських кордонів.

Дослідження зовнішньополітичного курсу США щодо Німеччини на зламі 80-90-х років XX ст. занурює у вир нових і мало розглянутих питань, серед яких розходження щодо „німецького питання” в позиціях між Білим домом та держдепартаментом США, внесок Конгресу США в процес формування німецького вектору зовнішньої політики країни, розходження в поглядах на проблеми об’єднання між лідерами Сполучених Штатів та західноєвропейських країн. Невідомі сторінки дипломатичних ігор та кулуарних домовленостей завжди привертали увагу допитливого розуму, який не зможе і на цей раз обійти нерозкриті в недалеких за часом подіях на німецькій та американській землях.

Джерела та література

1. Грабарчук Г.О., Кудряченко А.І. Відносини ФРН-НДР: від визнання до єднання. – К., 1994.
2. Кудряченко А.І. Германское воссоединение 1945-1990. – К., 1991; Кудряченко А.І. Європейська політика Федеративної республіки Німеччина (1970-1991 рр.). – К., 1996.
3. Мартинова А.Ю. Об’єднана Німеччина: від "Боннської" до "Берлінської" республіки (1990-2005 рр.). – К., 2006.
4. Харченко І.І. Об’єднання Німеччини: передумови та етапи процесу (1989-1990 рр.): Дис...канд. істор. наук. – Запоріжжя, 2001.
5. Бессонова М.М. Зміни у східноєвропейській політиці США (1989-перша половина 1990 рр.): Автореф. дис... канд. істор. наук. – Запоріжжя, 2000.
6. Гончар Ю.Б. Еволюція політики США щодо інтеграційних процесів у Західній Європі (кін. 80-х – 90-ті роки): Автореф. дис... канд. політ. наук. – К., 1997.
7. Турчак Н.І. Зовнішня політика адміністрації Дж. Буша: концептуальний та прикладний аспекти: Автореф. дис... канд. політ. наук. – К., 1998.
8. Лакішик Д.М. Німеччина в європейській політиці США кінця 80-х – 90-ті роки XX ст.: Автореф. дис... канд. істор. наук. – К., 2002.
9. Плато А., фон. Объединение Германии – борьба за Европу / Пер. с нем. Багрянской Н.В. – М., 2007.
10. Hutchings R. American Diplomacy and the End of the Cold War. An Insider's Account of U.S. Policy in Europe, 1989-1992. – Washington, 1997.
11. North Atlantic Treaty Organization Communique: A Comprehensive Concept of Arms Control and Disarmament. May 30th, 1989 [WWW document]. URL <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=17075&st=Germany&st1=>
12. Speech by President George Bush, Mainz, FRG, 31 May 1989 // Germany and Europe in Transition. – Oxford, 1991.
13. Interview With Peter Maer of Mutual/NBC Radio. November 17th, 1989 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1989. – Book 2. – July 1 to December 31, 1989. – Washington, 1990.
14. Interview With Foreign Journalists. November 21st, 1989 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1989. – Book 2. – July 1 to December 31, 1989. – Washington, 1990.
15. Remarks of the President and Soviet Chairman Gorbachev and a Question-and-Answer Session With Reporters in Malta. December 3rd, 1989 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1989. – Book 2. – July 1 to December 31, 1989. – Washington, 1990.
16. Объединенная Германия. Политико-культурные и социально-экономические аспекты. – М., 1992.
17. «Программа 10 пунктов» федерального канцлера Х.Коля (28 ноября 1989 г.) // История Германии: учеб. пособие для студентов вузов. – Т.3: Документы и материалы. – Кемерово, 2005.
18. Outline of Remarks at the North Atlantic Treaty Organization Headquarters in Brussels. December 4th, 1989 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1989. – Book 2. – July 1 to December 31, 1989. – Washington, 1990.
19. Павлов Н.В. Объединение или рассказ о решении германского вопроса с комментариями и отступлениями. – М., 1992.
20. Toast at a Dinner Hosted by Chancellor Helmut Kohl in Bonn, Federal Republic of Germany. May 30th, 1989 [WWW document]. URL <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=17080&st=Germany&st1=>
21. Joint News Conference Following Discussion With Chancellor Helmut Kohl of the Federal Republic of Germany. February 25, 1990 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1990. – Book 1. – January 1 to June 30, 1990. – Washington, 1991.
22. White House Fact Sheet on the National Security Strategy Report. March 20, 1990 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1990. – Book 1. – January 1 to June 30, 1990. – Washington, 1991.
23. Из беседы М.С. Горбачева с Дж.Бейкером. 18 мая 1990г. // Михаил Горбачев и германский вопрос. Сб. документов. 1986-1991. – М., 2006.
24. Из Договора об окончательном урегулировании в отношении Германии (12 сентября 1990 г.) // История Германии: учеб. пособие для студентов вузов. – Т.3: Документы и материалы. – Кемерово, 2005.
25. Görtemaker M. Unifying Germany. – Berlin, 1993.
26. Remarks and a Question-and-Answer Session at the Annual Dinner of the Business Council. February 21, 1990 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1990. – Book 1. – January 1 to June 30, 1990. – Washington, 1991.

27. The President's News Conference. March 22, 1990 // Public Papers of the Presidents of the United States. – George Bush. – 1990. – Book 1. – January 1 to June 30, 1990. – Washington, 1991.

Summary

The article is devoted to the problem of formation of the American concept of unification of Germany. The author on the basis of public papers of the president the USA George Bush examines his position in a question of Germany participation in the NATO, the solution of a problem of borders, the main conditions of unification between FRG and NDR and states the idea about the basis of relations "partnership in leadership" between Germany and the USA.

О. І. Суч

ЄВРОПОЦЕНТРИЗМ: ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ

Зазвичай під європоцентризмом розуміють феномен перетворення Європи в центр економічного, політичного, соціального, інтелектуального та технологічного поступу людства. Аж до середини ХХ ст. саме вона визначала магістральні напрямки, шляхи й засоби світового розвитку, поступово залучаючи на свою орбіту все нові регіони, країни та народи. Як відомо, Європа дала сучасному світові передову наукову думку та ідеї гуманізму, великі географічні відкриття, що поклали початок об'єднанню всієї ойкумени в єдине ціле, ринкову економіку, інститути представницької демократії, традиції правової та світської держави та багато іншого, що стало спільним надбанням народів різних країн.

Постає питання: які ж саме причини зумовили появу цього феномену, який історики називають також „злетом”, „піднесенням”, „ривком” Європи? Справді, чому ритм життя й відповідно історичного прогресу помітно прискорився в європейських країнах, а Схід нібито застиг у своєму розвитку, більш того, перетворився на об'єкт європейської експансії?

Пошуками відповіді на ці питання вже давно займалися філософи, історики, соціологи. Так, Макс Вебер вбачав причину зазначеного феномену в *раціональності*, яка була специфічною рисою західноєвропейського розвитку, притаманною становленню капіталізму та західної буржуазії. Саме раціоналізація, на його думку, визначала напрямок розвитку Європи впродовж 300 - 400 років. Раціональне начало виявило себе в розвитку науки, яка, починаючи з доби Відродження, набувала все більш прикладного та експериментального характеру, тобто орієнтувалася на задоволення практичних потреб суспільства й подальший розвиток техніки; в розвитку права, насамперед в царині захисту прав особистості від свавілля державної влади; нарешті, в раціональному способі ведення господарства внаслідок відокремлення робочої сили від засобів виробництва та „раціональної капіталістичної організації *вільної* (формально) *праці*” [1, с.51].

Принагідно зазначимо, що і сучасний американський історик і політолог Френсіс Фукуяма, який присвятив одну з своїх книжок вивченню чинників, які стали основою „процвітання” ринкової, тобто капіталістичної, економіки, також вважає, що Вебер мав рацію, бо деякі - і вельми важливі! - аспекти традиційних культур Китаю, Індії, Японії чи Кореї були за своєю сутністю ворожими економічній модернізації в капіталістичному дусі, і лише, коли остання (тобто модернізація) була привнесена и запроваджена ззовні, внаслідок контактів Китаю та Японії з Заходом, в цих країнах почався справжній розвиток капіталізму [2, р. 350].

Окрім цього, Вебер вважав, що: „Взагалі „держави” як політичний *інститут* із раціонально розробленою „конституцією”, раціонально розробленим правом і орієнтованим на раціонально сформульовані правила, на „закони” управління чиновниками-фахівцями в даній суттєвій комбінації вирішальних ознак відомі тільки Заходу, хоча зачатки цього були й в інших культурах” [1, с.47].

Як би ні оцінювалася сьогодні теоретична спадщина М. Вебера, більшість науковців погоджуються з тим, що саме перемога раціоналістичного типу мислення стала одним із найважливіших чинників, які справили визначальний вплив на обличчя європейської цивілізації та її фундаментальні цінності та настанови, а отже, й допомогли посісти провідні позиції в суспільному розвитку людства, що, власне, й відобразило явище європоцентризму.

Саме на Заході в добу Нового часу виникли такі явища культури, політики, економіки, які виявилися, як засвідчив історичний розвиток, більш прогресивними, більш „конкурентноздатними” порівняно з подібними в інших регіонах планети й поступово набули універсального характеру й значення. Їх сприйняття рештою світу далеко не завжди було добровільним, адже їх поширення відбувалося в результаті всесвітньої експансії, яку здійснювала Європа починаючи з XV ст. Що ж дозволило їй здійснити цю експансію, стати фактичним „центром світу” та й взагалі вирватися уперед?

На наш погляд, заслуговує на увагу відповідь на це питання, що запропонували американські історики К. В. Фіндлі та Д. А. Л. Ротні, які назвали Захід „першою орієнтованою на зміни цивілізацією” [3, с.16]. На їх думку, європейські держави на исходе Середньовіччя мали „потенціал для самотрансформації”, який був успадкований від іудео-християнської та греко-римської традицій. Цей потенціал був посилений також внаслідок ще декількох чинників, до яких вони відносять такі.